

WYNIKI BADAŃ WYKOPALISKOWYCH NA WIELOKULTUROWYM STANOWISKU KURÓW 11, GM. WIĄZÓW, WOJ. DOLNOŚLĄSKIE*

Wstęp

Stanowisko Kurów 11, gm. Wiązów znajduje się ok. 0,4 km na północny-wschód od wsi o tej samej nazwie, pomiędzy kilometrami 180.460–180.560 budowanej drogi A-4 (ryc. 1). Badany rejon znajduje się w dolnej części lewego zbocza doliny Oławy, w odległości ok. 0,3 km od granicy dna nadzalewowej terasy plejstoceńskiej i ok. 1,3 km od współczesnego koryta rzeki. Zbocze doliny w kierunku zachodnim łagodnie przechodzi w wysoczyznę morenową, której strefa krawędziowa rozcięta jest licznymi suchymi dolinami denudacyjnymi. Z analizy map topograficznych i rozpoznania w terenie cech osadów wynika, że u wylotu jednej z dolin, w strefie przejściowej do dna doliny Oławy, rozpościera się stożek deluwialny, po którego południowej pobocznicy biegnie autostrada. W zachodniej części stożka, którego całkowitą powierzchnię określono na ok. 4,5 ha, a deniwelację powierzchni na ok. 4,0 m, zlokalizowane jest stanowisko 11 w Kurowie.

Deluwialną genezę opisywanej formy potwierdziły oznaczenia granulometryczne osadów. W środkowej części przebadanego obszaru stwierdzono do gł. 1,7 m piaski prawie wyłącznie drobno- i średniookruchowe. Na frakcję drobną (0,25–0,1 mm) przypadło 59,2% składu mechanicznego. Jest to typowy skład deluwium powstałego w wyniku splukiwania stoku w schyłkowym okresie plejstocenu. Głębiej zalegały żółte piaski średniookruchowe bez domieszki żwirów, które prawdopodobnie reprezentują zasypanie w fazie recesji lądolodu środkowopolskiego Odry. Dalej w kierunku południowo-wschodnim odsłaniała się zbczowo piaszczysta glina morenowa z glazami eratycznymi, a jeszcze dalej, poza granicą wykopu, mulki ilaste genyzy zastoiskowej z fazy anaglacjalnej zlodowacenia Odry (H. Chmal 2000).

Obecność obiektów archeologicznych na kilometrze 180.500 budowanego północnego pasa autostrady stwierdzono dopiero po zdjęciu nadkładu humusu przez wykonawcę robót drogowych firmę „Deutsche Asphalt/Dromex j. v.”. Odkryte ślady osadnictwa są częścią archiwalnego stanowiska lokalizowanego bezpośrednio przy południowym pasie drogi A-4 (ryc. 1). Z okresu międzywojennego pochodzą informacje o znalezieniu w tym miejscu odłupków krzemienych

* Ryciny 2, 6, 9–11 znajdują się na kolorowej wkładce.

Ryc. 1. Lokalizacja stan. Kurów 11. 1 — stan. archiwalne, 2 — zasięg stanowiska na podstawie badań wykopaliskowych i prospekcji terenowej (rys. D. Bobak)

i fragmentów naczyń z młodszej epoki kamienia wiązanych z kulturą pucharów lejkowatych. Poza nimi odkryto również pochówek szkieletowy identyfikowany z „kulturą przedłużycką” (Altschl. 1932–1934, s. 307; M. Gedl 1992, s. 54), który może wskazywać na istnienie cmentarzyska datowanego na II okres epoki brązu. Prowadzone w 1987 roku, w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski, weryfikacyjne badania powierzchniowe, ze względu na niedostępność terenu, nie potwierdziły obecności zabytków archeologicznych. Także wykopy sondażowe założone w 1996 roku w strefie leżącej w pasie inwestycyjnym nie dostarczyły odkryć żadnych obiektów nieruchomych. Wobec niestwierdzenia w tym miejscu śladów osadnictwa stanowisko nie zostało preeliminowane do wyprzedzających badań archeologicznych, a jedynie do ścisłego nadzoru.

Ratownicze prace wykopaliskowe na stanowisku w Kurowie przeprowadzono w dniach 21.07.–7.08.1998 roku na zlecenie Zespołu Badań Ratowniczych przy Instytucie Archeologii i Etnologii PAN we Wrocławiu. Badania finansowano ze środków Agencji Budowy i Eksploatacji Autostrad, a uczestniczyli w nich, poza autorem, mgr Tomasz Gralak, mgr Andrzej Kosicki oraz studentka archeologii Joanna Wajda. Konsultantem naukowym został prof. dr hab. Bogusław Gediga.

W czasie trwania kampanii wykopaliskowej przebadano powierzchnię ok. 20 arów, na której zadokumentowano i wyeksplorowano 42 obiekty nieruchome (ryc. 2). Z tej liczby 12 jam dostarczyło materiału ceramicznego i artefaktów krzemienych. Ponadto dla jednego obiektu uzyskano datę C^{14} (*Sprawozdanie nr 6/2000...*).

Osadnictwo z młodszej epoki kamienia

Najstarsze materiały, które można łączyć z młodszą epoką kamienia, wystąpiły w obiektach 8, 10, 29 i 36 (ryc. 3: 1–4). Pojedyncze fragmenty naczyń o technologicznych cechach ceramiki neolitycznej znajdowano także w warstwie kulturowej oraz w wypełniskach jam datowanych na okres wczesnego średniowiecza.

Określenie przynależności kulturowej zabytków z neolitycznej fazy zasiedlenia stanowiska nie jest łatwe ze względu na stosunkowo ubogi inwentarz ruchomy. Składa się na niego zaledwie 60 fragmentów naczyń i 5 artefaktów krzemienych. Ceramika naczyniowa wystąpiła w postaci niewielkich ułamków. Nie zachowało się żadne naczynie w całości. Brak jest również większych fragmentów, co utrudnia określenie morfologii poszczególnych form. Jest to częściowo możliwe jedynie w oparciu o analizę partii wylewów.

Pozyskany materiał ceramiczny pod względem technologicznym, morfologicznym, a także zdobniczym można uznać za reprezentatywny dla kultury pucharów lejkowatych. Wśród ceramiki dominują ułamki o barwie szarej, szaro-brunatnej lub szaro-żółtej. Przełomy czerepów są najczęściej dwu-, sporadycznie jednobarwne. Naczynia formowano z gliny schudzanej domieszką piasku drobno- i średnioziarnistego oraz dodatkiem tłuczni kamiennego i mine-

rałów luszczkowych. Masa garncarska była na ogół dobrze przygotowana i tylko w nielicznych skorupach wystąpiły większe okruchy skalne. Powierzchnie większości wyrobów są gładkie, w kilku przypadkach bardzo starannie wygładzane.

Z ogólnej liczby 60 ułamków naczyń, 10 to fragmenty krawędziowe, wśród których 1 jest zdobiony (ryc. 4: 1–2, 4–5, 7–8). Pozostałe to części nie brzegowe reprezentowane przez 3 dna i 47 partii brzuśca (ryc. 4: 3, 6, 9). W tej ostatniej wydzielonej grupie wystąpiły plastyczne elementy w postaci pionowego ucha i 2 guzków (ryc. 4: 6, 9). 3 fragmenty wylewów pochodzą najprawdopodobniej z pucharów lub mis z wysoką ukośnie rozszerzającą się na zewnątrz szyją. Ich profil może być płaski (ryc. 4: 4, 7) lub lekko wywinięty na zewnątrz (ryc. 4: 1). Ostatni wymieniony fragment jest zdobiony poniżej krawędzi wylewu motywem pojedynczego rzędu słupków, odciskanych stemplem o wymiarach 0,5 x 0,1 cm. Pionowe słupki są rozmieszczone dosyć regularnie w niewielkich od siebie odległościach (do ok. 0,3 cm). Jest to jedna z odmian ornamentu pojawiającego się przede wszystkim na pucharach lejkowatych, niekiedy także na czarach i amforach (A. Kulczycka–Leciejewiczowa 1997, s. 188). Pozostałe zachowane fragmenty brzegowe o krótkiej łukowato wygiętej na zewnątrz szyjce lub też o łagodnie zaginającej się do wewnątrz partii górnej naczynia mogą pochodzić z czar, dzbanków lub mis (A. Kulczycka–Leciejewiczowa 1997, ryc. 131: B–4, C, E, s. 181).

Pięć artefaktów krzemiennych wykonano z krzemienia narzutowego bałtyckiego (ryc. 5:1–5). Zdaniem J. Bronowickiego cechy formalne zabytków wydają się być najbliższe charakterystyce krzemieniarstwa kultury pucharów lejkowatych (J. Bronowicki 1999). Za taką klasyfikacją kulturową przemawiają przesłanki w zakresie stosowanej technologii. Pozyskane artefakty krzemienne wykazują obecność techniki regularnego rdzenia jednopiętowego wiórowego oraz techniki łuszczniowej (ryc. 5: 4, 5). Inną cechą przemawiającą za wiązaniem pozyskanych wyrobów z krzemieniarstwem kultury pucharów lejkowatych jest dążenie do uzyskiwania możliwie maksymalnych rozmiarów półsurowca i narzędzi (tamże). Najlepszym przykładem stosowania takich zabiegów są: masywny drapacz odlupkowy z obiektu 36 (ryc. 5: 1) oraz fragment wióra z obiektu 37 (ryc. 5: 4).

Podstawowe cechy wyrobów krzemiennych zbliżają je do innych zespołów kultury pucharów lejkowatych z dolnośląskiej strefy lessowej. Wszystkie dotychczas znane inwentarze charakteryzują się daleko posuniętym ubóstwem, brakiem śladów prowadzenia na szerszą skalę rdzeniowania na osadach, a w związku z tym brakiem rdzeni i większej liczby odpadów produkcyjnych, co pozwala zakwalifikować stanowiska, z których je uzyskano do osad użytkowników (B. Balcer 1983; J. Bronowicki 1999).

Obiekty łączone z kulturą pucharów lejkowatych to jamy zagłębione w calec na 0,46–0,7 m (ryc. 3: 1–4). Posiadały kształt owalny lub lekko wydłużony, zbliżony do elipsoidalnego o wymiarach od 1,0 m do 2,29 x 1,66 m. Obiekty miały formę regularnej lub nieregularnej niecki, bądź ich ścianki opadały pionowo w kierunku płaskiego dna. Określenie funkcjonalnego charakteru odkrytych

elementów zabudowy nastęrcza dziś trudności. Zapewne wszystkie odsłonięte obiekty neolityczne pełniły funkcje o charakterze gospodarczym, zaś jamy 8 i 10 (ryc. 3: 1–2) wykorzystywano jako spichlerze, na co wskazywałaby ich forma oraz niewielka ilość pozyskanego w trakcie eksploracji materiału zabytkowego, a także brak w ich obrębie śladów palenia ognia. Wtórnie za dół śmietniskowy posłużył obiekt 36 (ryc. 3: 4), który dostarczył największego zespołu wyrobów ceramicznych i krzemiennych, a ponadto ułamków polepy i węgla drzewnych.

Obiekty nieruchome zawierające inwentarze datowane na młodszą epokę kamienia grupują się na południowych i zachodnich peryferiach skupiska obiektów, a więc na obrzeżach zasiedlonej części stożka napływowego. Niewielka ilość zabytków z warstwy kulturowej wystąpiła na obszarze o powierzchni ok. 300 m², na północ i wschód od jam z tej fazy zasiedlenia (ryc. 3). Taki układ przestrzenny może wskazywać na zorganizowanie zabudowy wokół centralnego placu. Rozmieszczenie obiektów o charakterze mieszkalnym i gospodarczym wokół niezabudowanego majdanu stwierdzono w przypadku niektórych trwałych osad zamieszkałych przez ludność kultury pucharów lejkowatych (A. Kulczycka–Leciejewiczowa 1965). Nie można oczywiście wykluczyć, że młodsze osadnictwo zniszczyło część osady neolitycznej, która pierwotnie mogła zajmować większą partię stożka napływowego. Jednak w takim przypadku należałoby się spodziewać dużo większej ilości artefaktów zalegających na złożu wtórnym.

Zbiór zabytków ruchomych pozyskanych w trakcie badań można ocenić jako stosunkowo skromny. Bez wątplenia fakt ten jest uwarunkowany ilością przebadanych obiektów, ale z drugiej strony wskazuje na krótkotrwałą (sezonową?) pobyt grup ludzkich na stanowisku. Taką konkluzję potwierdzałyby także obecność wyłącznie obiektów wziemnych o zdecydowanie gospodarczym charakterze, co może świadczyć o wznoszenie prowizorycznych schronień w typie lekkich konstrukcji szalasowych. Niewielkie, krótkotrwałe obozowiska są najpowszechniej występującą formą osadnictwa ludności kultury pucharów lejkowatych w dorzeczu górnej i środkowej Odry (A. Kulczycka–Leciejewiczowa 1993, s. 130–131).

Odkryte obozowisko położone jest na obrzeżach skupiska osadniczego ludności kultury pucharów lejkowatych rozciągającego się w międzyrzeczu górnej Ślęzy i środkowej Oławy (A. Kulczycka–Leciejewiczowa 1992, mapa nr 2). Lokalizacja stanowiska na eksponowanym suchym miejscu miała prawdopodobnie związek z wypasem zwierząt hodowlanych w wolnej od zwartej pokrywy leśnej dolinie rzeki Oławy (tamże).

Osadnictwo z epoki brązu

Osadnictwo z epoki brązu reprezentuje odkryty pochówek wieloosobniczy. W niewielkiej jamie oznaczonej numerem 13 odsłonięto szczątki ludzkie, którym nie towarzyszyły żadne zabytki ruchome (ryc. 6). Wspomniany obiekt miał kształt zbliżony do czworokąta o wymiarach 0,46 x 0,44 m i zachowaną głąbo-

kość zaledwie 0,18 m. Ciemnoszary piasek tworzący jego wypełnisko, słabo wydzielał się od piaszczystego calca.

Analiza antropologiczna wykazała, że zachowane kości są fragmentami szkieletów przynajmniej trzech dorosłych osobników. Fragmenty czaszek należały do minimum dwóch zmarłych, z czego jeden był płci żeńskiej, a drugi męskiej (S. Gronkiewicz 1999). Brak znacznych partii szkieletów, jak i ich nie anatomiczny układ, wskazują na włożenie do jamy już zdekompletowanych szczątków. Chronologię znaleziska określono dzięki wynikom analiz izotopu węgla C^{14} na 3130 ± 90 B. P (*Sprawozdanie nr 6/2000...*). Pozwala to datować zespół grobowy na środkowy okres epoki brązu. W tym czasie lewobrzeżną część Śląska Środkowego zajmowała kultura łużycka (M. Gedl 1992, s. 46–47). Na przebadanej części stanowiska brak jest obiektów czy też zabytków ruchomych, które można by łączyć z tą kulturą. Także forma pochówku jest nietypowa dla praktyk pogrzebowych stosowanych przez ludność kultury łużyckiej. Być może wieloosobniczy grób szkieletowy jest przejawem przeżywania się elementów starszego podłoża kulturowego, reprezentowanego na stanowisku przez odkryty w okresie międzywojennym obiekt grobowy z II okresu epoki brązu (tamże). Jednak i wówczas, nawet łączony z obrządkami o tradycjach „kultury przedłużyckiej”, odbiegałby od znanych nam zwyczajów grzebania zmarłych (tamże, s. 20 i n.). Moim zdaniem, odkryty obiekt 13, mimo wszystko nie może być uznany za przejaw pradziejowych praktyk pogrzebowych czy zabiegów rytualnych. Niewielkie rozmiary jamy oraz jej stosunkowo płytkie wkopanie w podłoże zdają się wskazywać na wtórne zdeponowanie pobieżnie zebranych szczątków ludzkich. Najprawdopodobniej do pośpiesznie wykopanego dołu złożono kości ze zniszczonych w latach 30., w czasie budowy autostrady, grobów będących częścią cmentarzyska sygnalizowanego odkrytym w okresie międzywojennym pochówkiem szkieletowym.

Z pewnymi zastrzeżeniami, podobny charakter można przypisać dalszym znaleziskom kości ludzkich, które wystąpiły w obrębie wykopu. Tuż pod warstwą orną, w odległości ok. 20 m na północny-zachód od obiektu 13, w słabo czytelnej jamie oznaczonej numerem 18, odkryto jedynie kości stopy dorosłego osobnika płci męskiej (ryc. 2). 10 m dalej w tym samym kierunku, bezpośrednio na spągu warstwy kulturowej, leżało kilka ułamków kości czaszki i żebra kolejnego osobnika dorosłego (ob. 24). Analiza antropologiczna wykluczyła wzajemny związek szczątków ludzkich z obiektów 18 i 24 oraz ich przynależność do szkieletów z pochówku wieloosobniczego (S. Gronkiewicz 1999). Występujący w znacznym rozproszeniu ludzki materiał kostny należał przynajmniej do 4–5 różnych zmarłych, co może potwierdzać hipotezę o zniszczonym cmentarzysku.

Osadnictwo z okresu średniowiecza

Znacznie wyraźniej potwierdzone jest osadnictwo z okresu średniowiecza. Materiał ceramiczny oraz przedmiot żelazny związany z tą fazą zasiedlenia wystąpił w 10 obiektach (ryc. 2). Z jam i warstwy kulturowej pochodzą łącznie

72 fragmenty naczyń (ryc. 12: 1–9). Ich stan zachowania jest znacznie lepszy niż ceramiki neolitycznej. Wydobyte fragmenty naczyń wykonane są z gliny schudzonej drobnoziarnistą domieszką. Bardzo rzadko w masie garncarskiej widoczne są większe okruchy skalne i wtręty substancji organicznej, będące raczej efektem niedokładnego przygotowania masy, niż celowym zamierzeniem garncarza. Pod względem faktury powierzchni naczynia można zaliczyć do kategorii ceramiki gładkiej. Do ich wykonania posłużono się techniką taśmowo-ślizgową z silnie formującym obtaczaniem, obejmującym obydwie powierzchnie ścianek. Jakość ceramiki pozyskanej ze stanowiska jest dosyć zróżnicowana. Obok egzemplarzy wykonanych bardzo dokładnie, z wyrównanymi ściankami, występują także naczynia o nierównych ściankach, z widocznymi miejscami zlepiania taśm, a szczególnie ugniatania partii przydennych. Wypał wszystkich egzemplarzy jest bardzo dobry, dogłębny, co sprawia, że przełomy mają najczęściej szarą barwę. Podobną barwę przybierają powierzchnie ścianek, które ponadto mogą być brunatne, rzadko kremowe czy kremowo-brunatne.

Wśród form możliwych do zrekonstruowania dominują naczynia o esowato ukształtowanej górnej partii reprezentowane przez egzemplarze o jajowatym brzuścu z wysoko umieszczonym załosem i łagodnie wyodrębnioną szyjką (ryc. 12: 1, 6, 8). Niektóre krawędzie noszą ślady profilowania żeberkiem umieszczonym na zewnętrznej powierzchni wylewu, któremu często towarzyszy szeroki żłobek po jego wewnętrznej stronie (ryc. 12: 4–5, 8).

Ornamentyka naczyń sprowadza się niemal wyłącznie do poziomych, dookólnych płytkich żłobków, luźniej (ryc. 12: 1, 8) lub ściślej do siebie przylegających (ryc. 12: 2). Niekiedy towarzyszy im umieszczany u nasady szyjki, w celu podkreślenia tektoniki naczynia, ornament arkadkowy w postaci plastycznej listwy zdobionej pojedynczym pasmem odciskanych dołków lub nacięć (ryc. 12: 1, 6–8). Tylko w jednym przypadku, także u nasady szyjki, wystąpił motyw falisty z pasma wykonanego grzebykiem (ryc. 12: 2). Bardzo interesującym motywem skośnych krzyży (zachowały się dwa) umieszczonych jeden nad drugim, zdobiony jest fragment naczynia z warstwy kulturowej (ryc. 12: 9).

Od zaprezentowanej ceramiki wyraźnie odróżnia się pod względem techniczno-technologicznym fragment znaleziony w stropie obiektu 19. Pochodzi on z cienkościennego naczynia wykonanego z gliny o pylistej domieszce. Przełom ma jednolitą kremową barwę, a ścianka zewnętrzna barwę pomarańczową. Obtaczanie jest bardzo dokładne, silnie formujące.

Wśród obiektów datowanych na wczesne średniowiecze występują stosunkowo głębokie jamy o zarysie owalnym lub elipsoidalnym (ryc. 7: 2, 3; 8: 2–4), rzadziej mniej regularnym (ryc. 8: 1) i wymiarach od 0,8 do 1,7 m. Ich ściany zagłębiały się prostopadle lub lekko skośne w podłoże, a w jednym przypadku gruszkowato. Dna były płaskie lub przyjmowały formę łagodnej niecki. Głębokość jam wahała się od 0,53 do 1,2 m, chociaż pierwotnie musiała być większa. Funkcję wymienionych obiektów można określić ogólnie jako gospodarczą. Analogiczne jamy, znane z obserwacji etnograficznych (K. Moszyński 1967, s. 241–243) oraz badań archeologicznych (M. Hanuliak, M. Kuzma, P. Šalkovský

1993, s. 57–59; B. Kościński 1995, s. 138–140; S. Pazda 1995, s. 232–234) interpretowane są jako pozostałości magazynowych jam lub podręcznych spichlerzy na ziarno, owoce, warzywa, ewentualnie służących do przygotowywania kiszonek. Za taką interpretacją przemawiają stosunkowo ubogie inwentarze pozyskane z ich wypełnisk. Symptomatyczny jest również brak w obrębie jam śladów palenia ognia.

Szczególnie interesującym przykładem tego typu jamy jest obiekt 37 zagłębiony gruszkowato w calec na 1,2 m (ryc. 8: 2). Jama, rysująca się jako owal o średnicy zaledwie 0,8 m, osiągała na głębokości 0,6 m maksymalną szerokość 1,5 m. Innym ciekawym zespołem jest jama 2 o średnicy 1,7 m i głębokości 1,18 m (ryc. 7: 2; 10; 11). Od strony północnej przylegało do niej nieregularne zaciemnienie o wymiarach 2,8 x 1,34 m i głębokości zaledwie 0,06 m, które prawdopodobnie jest pozostałością warstwy kulturowej (ryc. 7: 1; 10). Podobny charakter można przypisać, leżącym w bezpośrednim sąsiedztwie, nieregularnym plamom oznaczonym numerami 3–5 (ryc. 10).

Od wymienionych jam o charakterze zasobowym odróżnia się obiekt 1, który miał nieregularny kształt, o wymiarach 2,1 x 1,6 m i głębokości zaledwie 0,26 m (ryc. 9). Był on zlokalizowany w odległości ok. 20,0 m na południowy-wschód od pozostałych obiektów średniowiecznych.

Na ściankach i dnach obiektów 2, 19 i 37 stwierdzono ciemniejsze warstwy próchnicze, które są prawdopodobnie negatywami okładzin organicznych zabezpieczających jamy w czasie użytkowania. Wydaje się, że w przypadku średniowiecznych obiektów o charakterze zasobowym, wkopanych stosunkowo głęboko w piaszczyste podłoże, stosowanie jakiegoś wzmocnienia ścian przed osypywaniem się było niezbędne dla ich prawidłowego funkcjonowania.

Czas istnienia odkrytego zespołu osadniczego może być określony na podstawie zbioru ceramiki na XI–XII w. (1. poł. XIII wieku?). Znacznie młodszą chronologię reprezentuje fragment naczynia z obiektu 19 o cechach warsztatu garncarskiego typowego dla schyłku późnego średniowiecza. Jego obecność, do tego jeszcze w stropie, nie daje wystarczających przesłanek do wysuwania wniosków o tak długim, przynajmniej w obrębie odsłoniętej części stanowiska, trwaniu osadnictwa średniowiecznego.

Odtworzenie rozplanowania zabudowy z okresu wczesnego średniowiecza jak i określenie jej charakteru nie jest łatwe. Odkryte jamy są pozostałościami zabudowy o charakterze otwartym. Na stanowisku nie odkryto śladów budynków, które można interpretować jako mieszkalne, co może wskazywać na obecność naziemnych lub płytko wkopanych w podłoże obiektów o takim charakterze. Procesy denudacyjne, które miały miejsce na stożku napływowym, w późniejszym okresie, a także głęboka orka oraz usunięcie nadkładu humusu przy użyciu ciężkiego sprzętu, doprowadziły do zniszczenia śladów budynków naziemnych, jak i pozostałości poziomu użytkowego z okresu wczesnego średniowiecza. Reliktami założenia mieszkalnego wydają się być obiekty 2–5. Uznane za pozostałości warstwy kulturowej nieregularne zaciemnienia 3–5 są prawdopodobnie resztkami domostwa, wkopanego na niewielką głębokość w podłoże,

w którym obiekt 2 pełnił funkcję piwniczki. Obiekty, w których wystąpiła ceramika wczesnośredniowieczna grupują się w północno-zachodniej części wykopu, na obszarze o powierzchni ok. 400 m², stanowią prawdopodobnie elementy zagrody wiejskiej, zorganizowanej wokół budynku mieszkalnego (ryc. 2)¹. Niestety przebadany areal stanowiska nie pozwala na jednoznaczne stwierdzenie czy zagroda wchodziła w skład większej osady, czy też funkcjonowała jako samodzielne gospodarstwo.

Obiekty o nieokreślonej chronologii

29 obiektów, ze względu na brak datującego materiału archeologicznego można określić jako pradziejowe, średniowieczne lub nowożytny. Forma jam 31, 38 i 39 wskazuje na ich zasobową funkcję (ryc. 13: 2–3). Szczególnie obiekt 39 o kolistym zarysie, zagłębiony gruszkowato w całość na głębokość 1,34 m, ma kształt typowej jamy zasobowej. Na jej spągu zachowała się wąska ciemna warstewka, która może być pozostałością po organicznej okładzinie wzmacniającej i izolującej dno oraz częściowo ścianki spichlerza. Identyczną formę posiadała jama 37 datowana ceramiką na młodsze fazy wczesnego średniowiecza. W wymienionym obiekcie oraz w jamach 2 i 19 stwierdzono podobny sposób zabezpieczania ścian przed osypywaniem. Nie można więc wykluczyć, że również i to założenie magazynowe wykorzystywano w tym samym czasie.

Interesująca formę, zbliżoną do silnie wydłużonych elips mają obiekty 21 i 25, które są niemal identyczne pod względem rozmiarów (1,54 x 0,58 i 1,5 x 0,6 m), nieckowatego kształtu (gł. 0,4 m) jak i orientacji dłuższą osią po linii północny-wschód — południowy-zachód (ryc. 13: 4). Obydwie jamy znajdowały się od siebie w odległości ok. 0,8 m. Także w ich przypadku z dużym prawdopodobieństwem można zakładać jednoczesne funkcjonowanie.

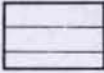

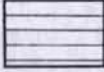

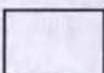

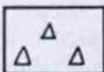
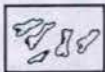

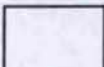

W jednej z jam (ob. 30) o średnicy 1,58 m spoczywał na głębokości 0,36–0,6 m szkielet konia (ryc. 13: 1). Wśród zachowanych kości było zaledwie 5 niewielkich fragmentów czaszki, co wskazuje na złożenie w obiekcie stworzenia pozbawionego głowy. Trudno jest o jednoznaczną interpretację tego znaleziska². Pochówek konia można wiązać z jednym z wydzielonych horyzontów zasiedlenia stanowiska lub też z czasami nam współczesnymi.

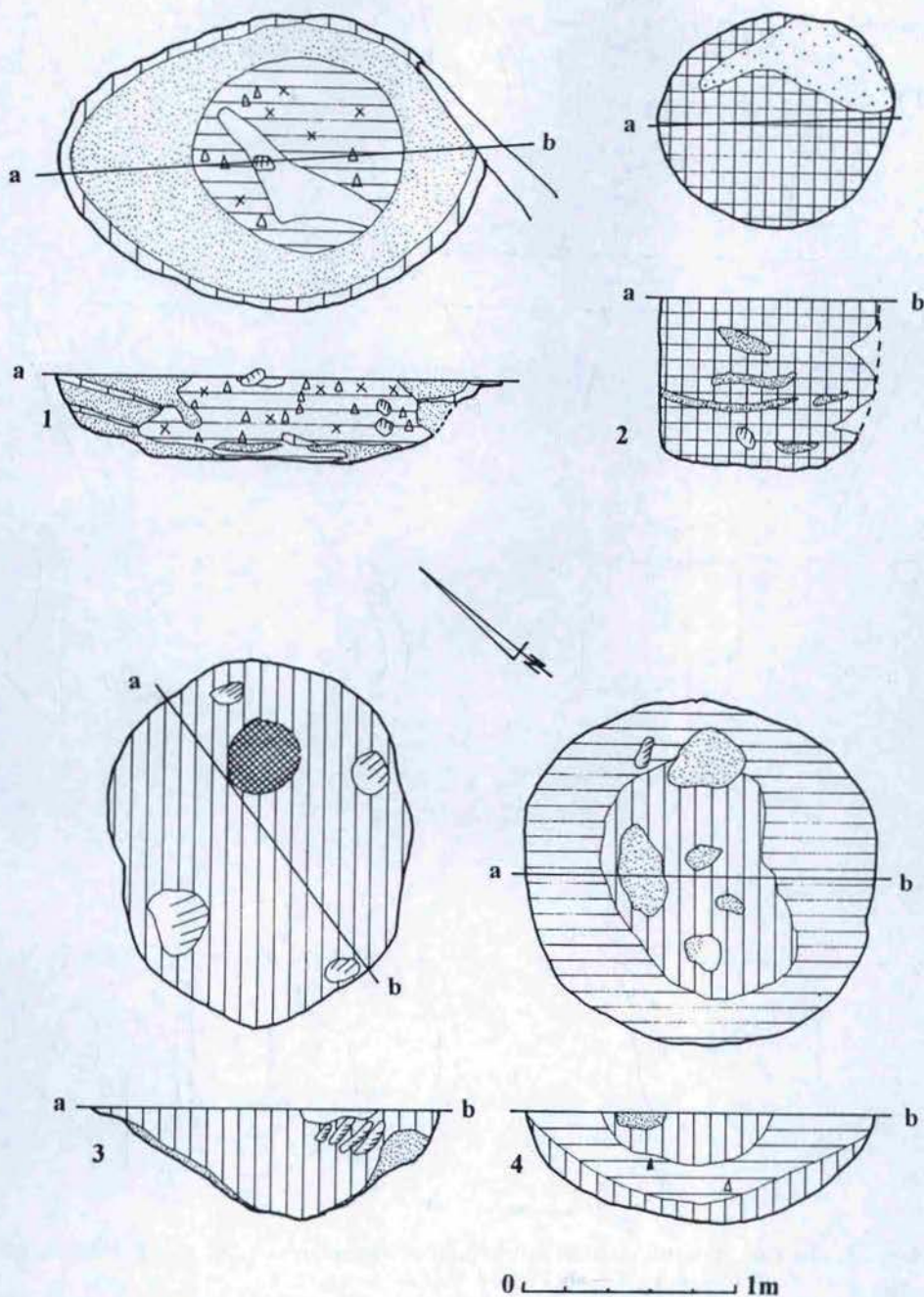
Innym ciekawym znaleziskiem bez kontekstu kulturowego jest rów oznaczony numerem 35 o długości 3,18 m zorientowany dłuższą osią po linii północny-zachód — południowy-wschód o maksymalnej szerokości 0,64 i głębokości od 0,29 do 0,64 m.

¹ Zapewne część jam bez zabytków ruchomych funkcjonowała w okresie istnienia osady wczesnośredniowiecznej.

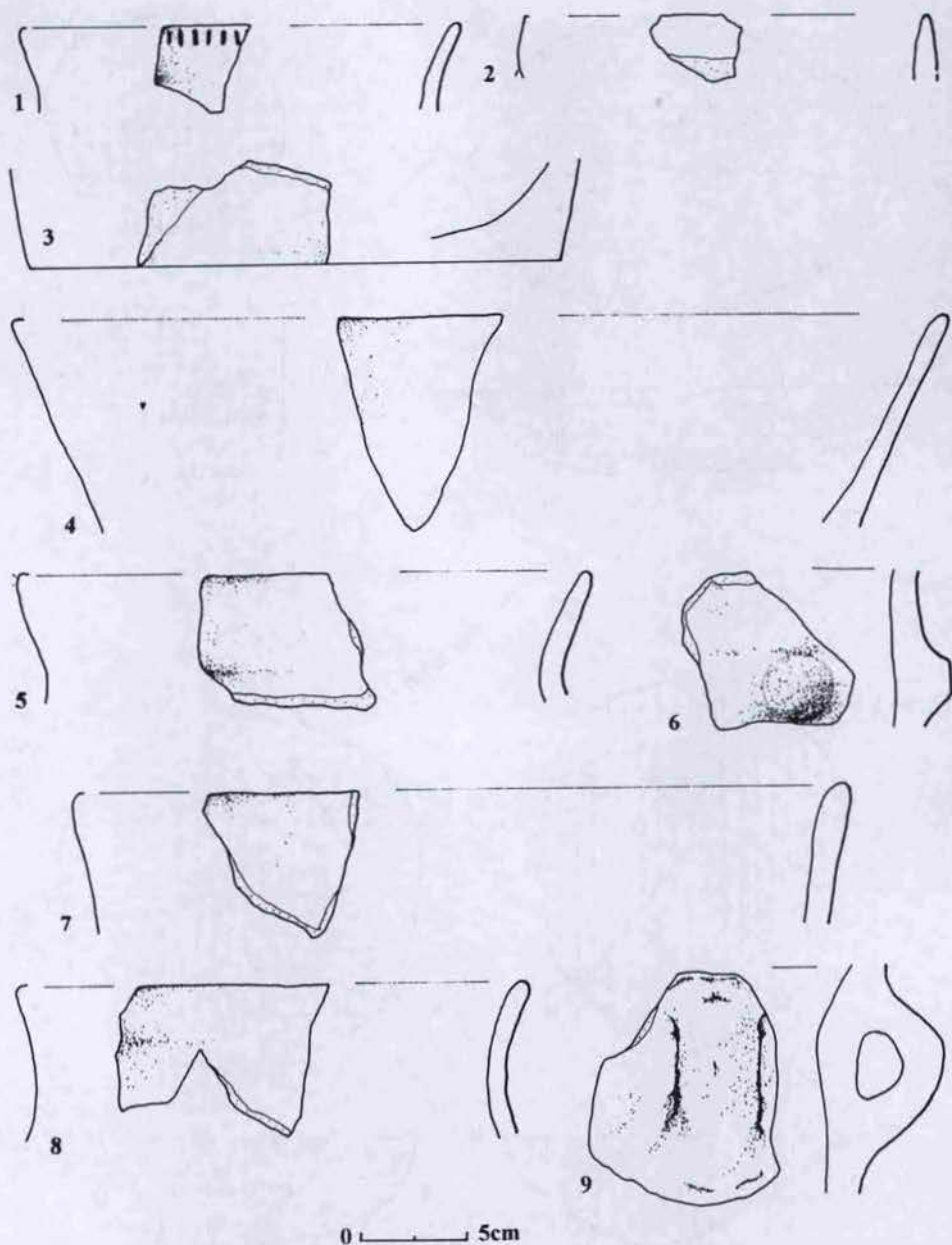
² Ustalenie daty bezwzględnej na podstawie oznaczenia metodą węgla izotopowego C¹⁴ nie przyniosło rezultatu ze względu na wyekstrahowanie z kości zbyt małej masy kolagenu (*Sprawozdanie nr 6/2000...*).

Legenda do stanowiska Kurów 11

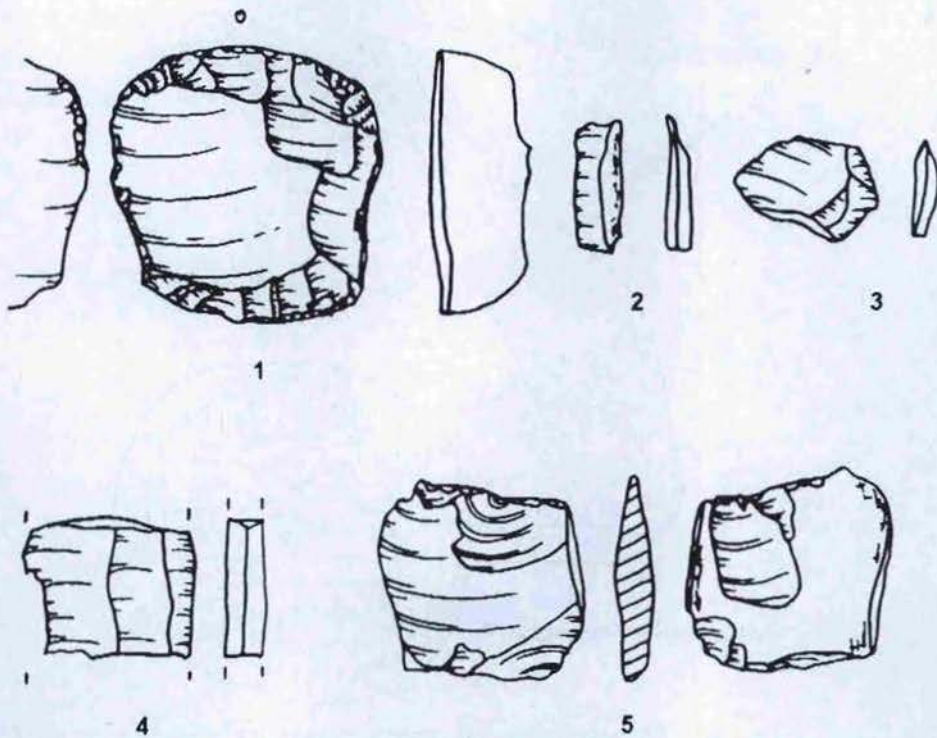
	czarna próchnica		ciemnoszarobrunatna próchnica
	szarobrunatna próchnica		ciemnoszara próchnica
	szara próchnica		żółto szara próchnica
	rudobrunatna próchnica		brązowa próchnica
	jasnobrązowa próchnica		glina
	ciemnoszary piasek		szary piasek
	ślady orki		ceramika
	polepa		kości
	węgle drzewne		koncentracja węgla drzewnych
	kamienie		żwir

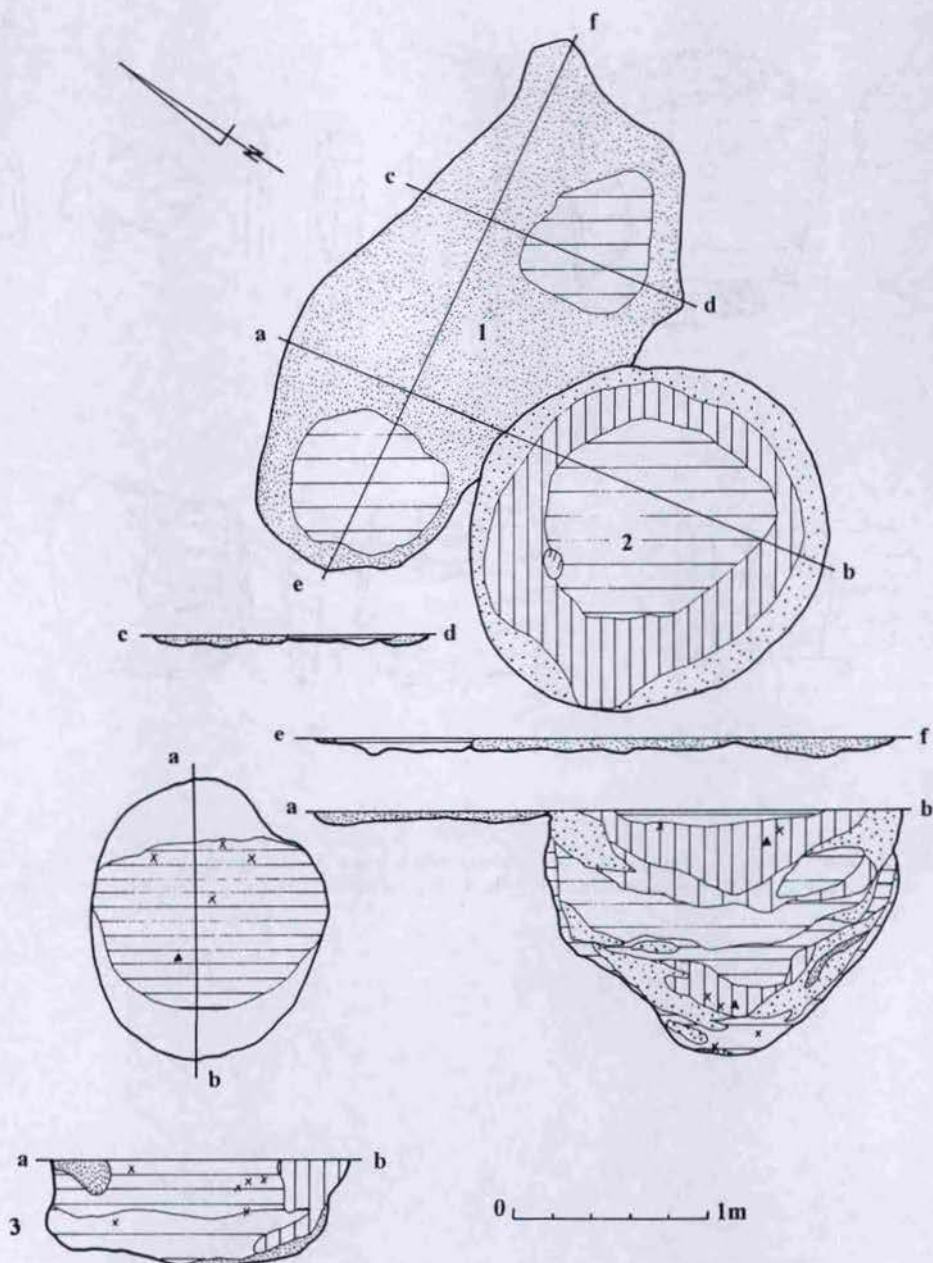
Ryc. 3. Kurów, stan. 11. Rzuty i przekroje obiektów kultury pucharów lejkowatych: ob. 8; 2 — ob. 10; 3 — ob. 29; 4 — ob. 36 (rys. J. Wajda)

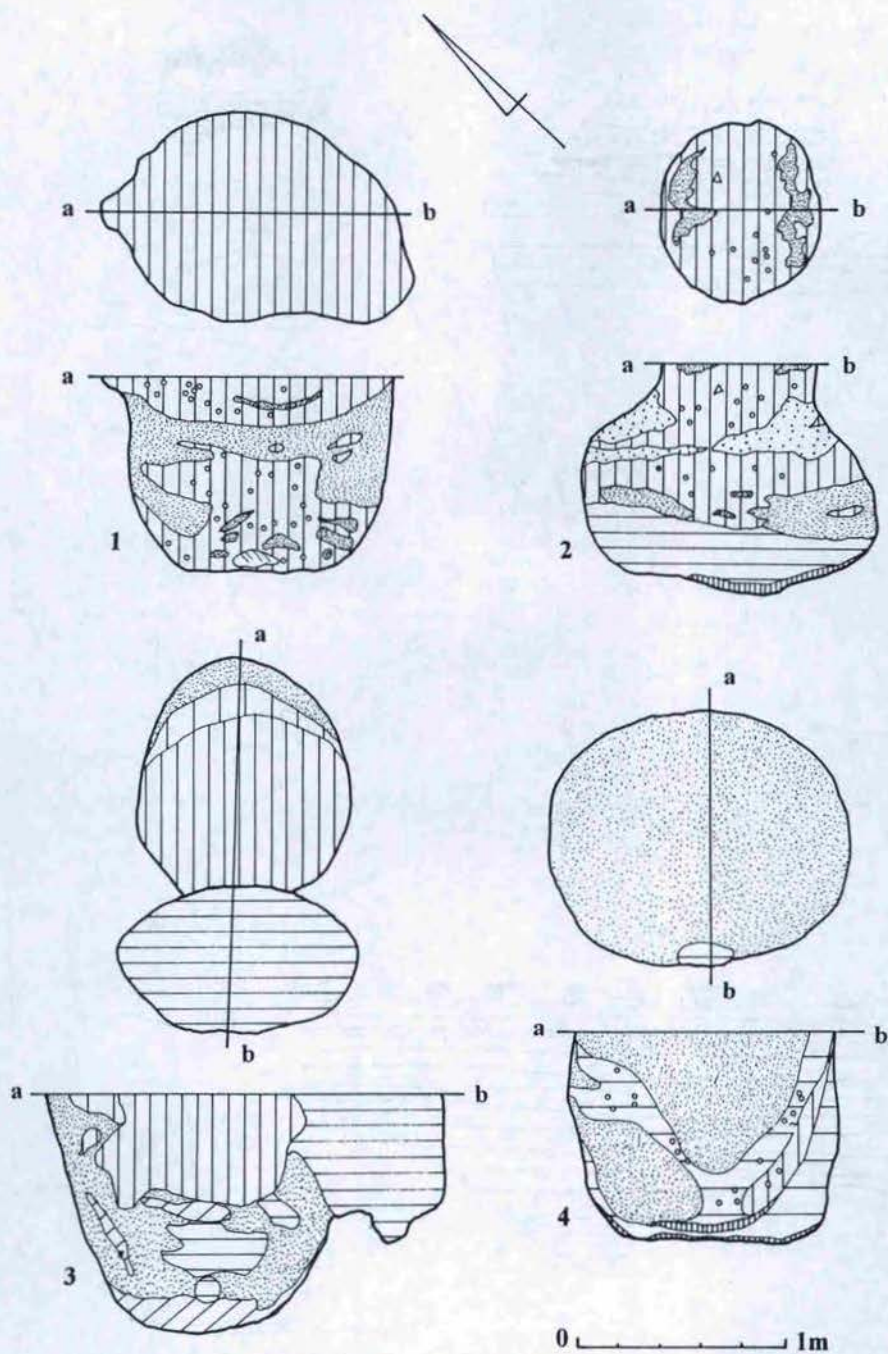
Ryc. 4. Kurów, stan. 11. Wybór ceramiki kultury pucharów lejkowatych: 1, 3 — ob. 2, 5, 7-8 — ob. 36; 4 — ob. 29; 6 — ob. 10; 9 — ob. 7 (rys. J. Wajda)

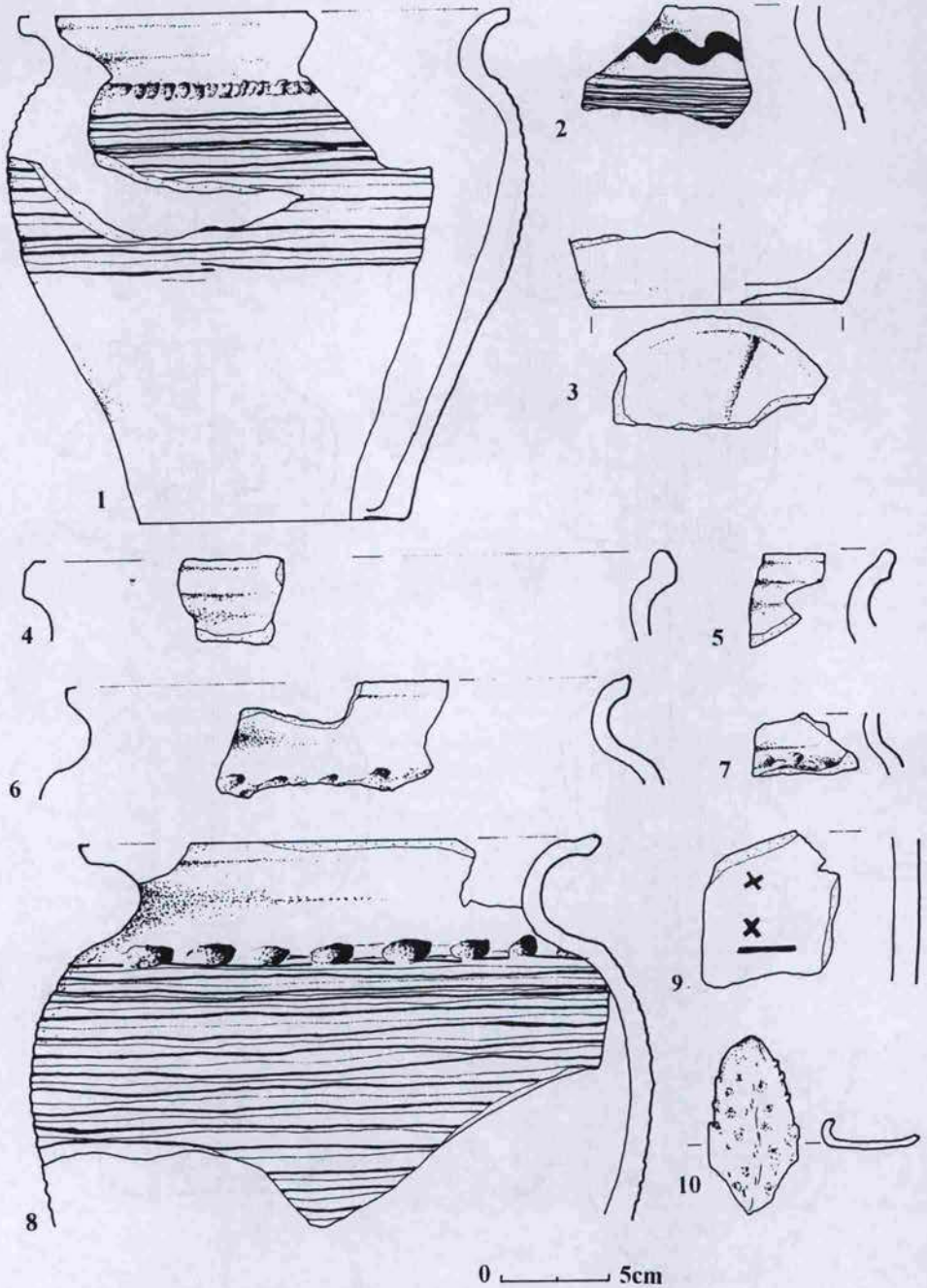
Ryc. 5. Kurów, stan. 11. Narzędzia i półfabrykaty krzemienne. 1 — drapacz; 2-3 — odlupki; 4 — fragment wióra; 5 — łuszczeń. 1-2 — ob. 36; 3 — w-wa kulturowa; ob. 37 (rys. J. Bronowicki)

Ryc. 7. Kurów, stan. 11. Rzuty i przekroje obiektów z XII-XIII w.: 1 — ob. 3; ob. 2; 3 — ob. 7 (rys. J. Wajda)

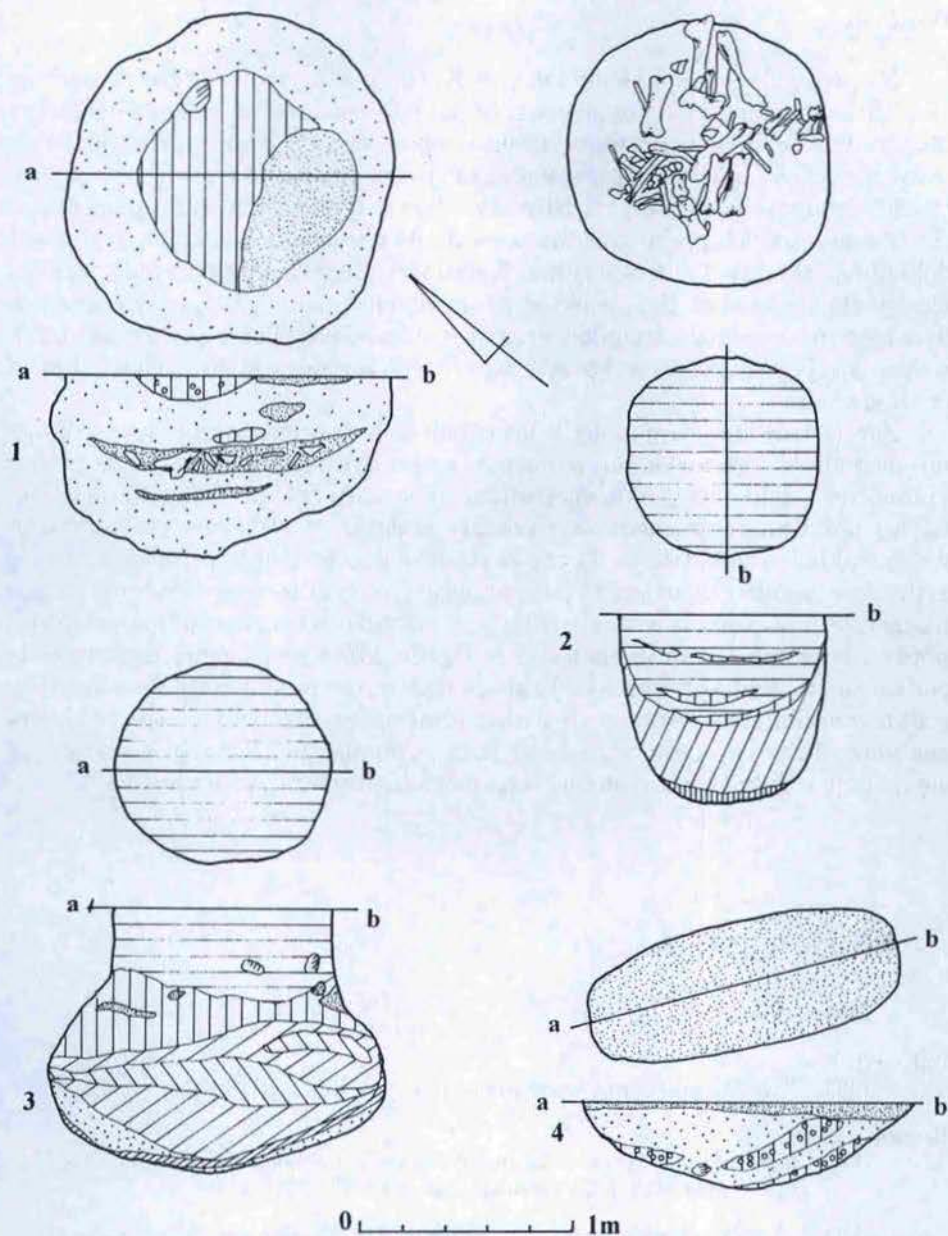

Ryc. 8. Kurów, stan. 11. Rzuty i przekroje obiektów z XII — XIII w.: 1 — ob. 16; 2 — ob. 3 — ob. 22A; 4 — ob. 22B; 5 — ob. 19 (rys. J. Wajda)

Ryc. 12. Kurów, stan. 11. Wybór zabytków z okresu wczesnego średniowiecza. 3, 7, 10 — ob. 7; 2, 6 — ob. 1; 4, 9 — w-wa kulturowa; 8 — ob. 37; 10 — ob. 7.— glina, 10 — żelazo (rys. J. Wajda)

Ryc. 13. Kurów, stan. 11. Rzuty i przekroje obiektów o nieokreślonej chronologii: ob. 30; 2 — ob. 38; 3 — ob. 39; 4 — ob. 25 (rys. J. Wajda)

Wnioski

Na przebadanej części stanowiska w Kurowie odkryto pozostałości osadnictwa z młodszej epoki kamienia, epoki brązu i okresu średniowiecza. Najstarszy horyzont zasiedlenia reprezentują relikty obozowiska kultury pucharów lejkowatych. Stożek napływowy był również miejscem grzebania zmarłych w (początkach?) środkowej epoce brązu. Niestety, odkryto tylko wtórnie zakopane szczątki ze zniszczonych grobów, co nie pozwala na określenie wielkości, czy nawet dokładnej lokalizacji cmentarzyska. Najmłodsze możliwe do chronologicznego określenia osadnictwo związane jest z funkcjonowaniem, w tym miejscu, zagrody z okresu wczesnego średniowiecza oraz obecnością w obiekcie 19 ceramiki, wskazującej być może na wykorzystywanie tego terenu w młodszych odcinkach średniowiecza.

Zarejestrowane ślady pobytu grup ludzkich koncentrowały się w północno-zachodniej części wykopu, wskazując na kontynuację stanowiska na północ i północny-wschód od granic przebadanego obszaru (ryc. 2). Ich gęstość w kierunku południowo-wschodnim wyraźnie malała, co wskazuje na peryferyjny charakter osadnictwa w tej części stanowiska. Podobnie przedstawiała się sytuacja w pobliżu istniejącego pasa przedwojennej autostrady. Badania zabezpieczające prowadzone w lutym 2000 r. po drugiej stronie południowej jezdni potwierdziły zupełny brak znalezisk w strefie, która morfologicznie stanowiła podstawę stożka napływowego. Takie przestrzenne rozmieszczenie odkrytych reliktyw osadnictwa pokrywa się z ukształtowaniem terenu. Odkryte elementy zabudowy nie wykraczały w zasadzie poza poziomicy 142,5 m n.p.m., skupiając się na najbardziej eksponowanej części morfologicznego „wybrzuszenia”.

BIBLIOGRAFIA

1934 Altschlesien, t. 4, s. 207.

Balcer B.

1983 *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem polskich*, Wrocław.

Bronowicki J.

1997 *Materiały krzemienne z osad kultury pucharów lejkowatych i amfor kulistych z Chociwela, stan. I*, *Studia Archeologiczne*, t. 30, s. 169-178.

1999 *Materiały krzemienne ze stanowisk Kurów 11 i Siecieborowice 6*. Dokumentacja z badań dostępna w IAiE PAN O/Wrocław.

Chmal H.

2000 *Wstępna charakterystyka geomorfologiczno-geologiczna stanowisk archeologicznych przy budowanej autostradzie A-4: Ślęza 10, Ślęza 13, Wojkowice 15, Wilkowiec 8, Kurów 11 oraz Milejowice 19*. Badania finansowane przez Fundację na Rzecz

Nauki Polskiej w ramach programu „Trakt”. Dokumentacja w archiwum IAI E PAN O/Wrocław.

Gedl M.

- 1992 *Die Vorlausitzer Kultur*. W serii: *Præhistorische Bronzefunde*, dz. 21, cz. 2, Stuttgart.

Gronkiewicz S.

- 1999 *Analiza antropologiczna materiału kostnego ze stanowiska 11 położonego w miejscowości Kurów*. Badania finansowane przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej w ramach programu „Trakt”. Dokumentacja z badań dostępna w IAI E PAN O/Wrocław.

Hanuliak M., Kuzma I., Šalkovský P.

- 1993 *Mužla-Cenkov I. Osídlenie z 9-12 storočia*, *Materialia Archaeologica Slovaca*, t. 10, Nitra.

Kościński B.

- 1995 *Osada w Racocie (stanowiska 18 i 25), gmina Kościan, woj. leszczyńskie*, [w:] *Z badań nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym Wielkopolski południowej*, red. Z. Kurnatowska, Poznań, s. 83-232.

Kulczycka-Leciejewiczowa A.

- 1993 *Osadnictwo neolityczne w Polsce południowo-zachodniej. Próba zarysu organizacji przestrzennej*, Wrocław.

- 1997 *Starchów. Osiedla neolitycznych rolników na Śląsku*, Wrocław.

Moszyński K.

- 1967 *Kultura ludowa Słowian. Kultura materialna*, t. 1, Warszawa.

Pazda S.

- 1995 *Osada wczesnośredniowieczna na stanowisku nr 5 w Radłowicach gm. Domańców, woj. wrocławskie*. *Studia Archeologiczne*, t. 26, s. 209-245, Wrocław.

Sprawozdanie nr 6/2000

Sprawozdanie nr 6/2000 — raport wstępny z wykonania oznaczeń wieku metodą C-14 Instytutu Fizyki Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Badania finansowane przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej w ramach programu „Trakt”. Dokumentacja z badań dostępna w IAI E PAN O/Wrocław.